

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕХОДУ ДО «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ, ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

*Літвіненко А.В., аспірант кафедри фінансів
банківської справи та страхування
Сумський державний університет, м. Суми
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна
a.litvinenko@uabs.sumdu.edu.ua*

У статті обґрунтовано необхідність здійснення заходів для трансформації сучасної економіки до моделі «зеленої» економіки. Розглянуті дефініції поняття «зелена» економіка визначених вітчизняними та зарубіжними вченими-економістами. Доведено необхідність створення сучасного механізму фінансового забезпечення для залучення інвестицій у проекти з трансформації галузей економіки таких як: виробництво, енергетика, транспорт та фінанси та інші. Досліджені цілі сталого розвитку, досягнення яких є основоположним завданням трансформаційних процесів. Розглянуто рівні впровадження «зеленої» економіки від наднаціонального до індивідуального. Доведено необхідність формування нормативно-правової бази для регулювання відносин у процесі переходу до «зеленої» економіки та її подальшого функціонування. Обґрунтована актуальність переходу до «зеленої» економіки в Україні та основні завдання, які мають бути вирішені в рамках трансформації. Проаналізована структура механізму фінансового забезпечення. Здійснено прогнозування перспектив для галузей економіки України після здійснення трансформації економічної моделі.

Ключові слова: «зелена» економіка, «зелені» фінанси, трансформація економіки, сталий розвиток.

DOI: 10.21272/ 1817-9215.2019.4-5

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Високий темп науково-технічного прогресу людства у 20 столітті та збільшення населення планети з 2 млрд. осіб на початку століття до 6 млрд. наприкінці стали причинами значного росту потреб людства в енергії та інших ресурсах. Забезпечення даних потреб за рахунок існуючої моделі економіки, яка характеризується високою енергоємністю та ресурсоемісткістю, а також продукуванням великих обсягів відходів загрожує критичним забрудненням довкілля, появою епідемій хвороб та голоду великої групи населення планети. Так за даними ООН опублікованими в звіті Всесвітньої організації охорони здоров'я станом на кінець 2017р. число голодуючих людей у світі становило 821 млн. осіб, серед основних причин смертності понад 50% є інфекційні хвороби та голод[1]. Історично усвідомлення існуючих викликів, що постали перед людством знайшло своє відображення у консолідації зусиль світового співтовариства для вирішення проблем обмеженості ресурсів, та забруднення навколишнього середовища, результатом чого стало прийняття концепції сталого розвитку. Досягнення цілей сталого розвитку є можливим лише при трансформації існуючої моделі економіки. Оскільки головною метою «традиційної» моделі є економічне зростання та максимізація прибутку економічних суб'єктів, а основоположними завданнями «зеленої» економіки є досягнення соціальної справедливості при розподілі благ та зниження ризиків для навколишнього середовища, то здійснення трансформації відповідних галузей економіки дозволить забезпечити реалізацію концепції сталого розвитку.

В контексті сучасного розвитку України перехід до «зеленої» економіки дозволить можливість вирішити ряд проблем, таких як:

1. Подолання високого рівня бідності населення в країні;
2. Зниження забруднення навколишнього середовища;
3. Енергетична залежність.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання впровадження «зеленої» економіки досліджувалось у працях провідних зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів, серед яких: Д.Пірс, А. Марканді, Е. Барбье, Б. Данилишин, Л. Мельник, О.Чмир, М. Карлін та інші.

Однак процес трансформації економіки та формування механізму фінансового забезпечення «Зеленої» економіки в Україні потребує подальшого детального дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є аналіз та узагальнення процесів трансформації сучасної економічної моделі до «зеленої» економіки та дослідження можливих перспектив для розвитку України в даному контексті.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У 80-х роках минулого століття загострення проблем динамічного зростання забруднення планети, виснаження природних ресурсів та нерівномірності розподілу благ між людьми об'єднало науковців та представників політичної еліти. Так у 1983р. під егідою Організації Об'єднаних націй почала працювати Міжнародна комісія з навколишнього середовища і розвитку очолювана прем'єр-міністром Норвегії. У 1987р. був опублікований звіт цієї комісії, який вказував на гостру необхідність створення нової концепції розвитку людства. Результатом пошуку стратегічного рішення для наявних викликів стала розробка Концепції сталого розвитку, яка була прийнята на конференції Організації Об'єднаних Націй у м. Ріо-де-Жанейро в 1992 році. Дана концепція являє собою сукупність цілей досягнення яких дозволяє забезпечити баланс між вирішенням соціально-економічних завдань та збереженням навколишнього середовища. Серед основоположних цілей можна виділити:

- 1) подолання бідності та голоду;
- 2) якісна, доступна освіта та медицина;
- 3) чиста вода, санітарні умови;
- 4) доступна та чиста енергія;
- 5) відповідальне виробництво та споживання;
- 6) збереження екосистеми моря та суші;
- 7) партнерство заради сталого розвитку;
- 8) боротьба зі зміною клімату та його наслідками.

Ключовим елементом для досягнення даних цілей є побудова «зеленої» економіки.

Даний термін був введений групою вчених-економістів (Д.Пірас, А.Марпандіа, Є. Барб'єр у звіті "Програма зеленої економіки". Звіт містив рекомендації уряду Великої Британії щодо можливостей формування політики в контексті «сталого розвитку». У 1991р. було опубліковане продовження дослідження «План 2: озеленення світової економіки», а у 1994р. "План 3: Вимірювання сталого розвитку".

За визначенням Організації об'єднаних націй «зелена» економіка - це економіка, яка призводить до поліпшення добробуту людей і соціальної справедливості, в той же час значно знижуючи ризики для навколишнього середовища і екологічний дефіцит. Це можна розглядати як засіб досягнення стійкої економіки, яка забезпечує кращу якість життя для всіх в межах екологічних кордонів планети [2].

Дане визначення має загальний характер та робить акцент на меті, але не конкретизує чим є по суті дана модель економіки.

Питанню переходу до «зеленої» економіки приділяється значна увага вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів. Так Д.Пірс один з авторів поняття «зелена» економіка так її визначив - це система, що обмежує людську жадібність забезпечує сталий розвиток та характеризується енерго- та ресурсоефективністю [3].

Д.е.н Мельник Л.Г. дає таке визначення «Зелена» економіка - це господарська система, що забезпечує досягнення цілей сталого розвитку [4].

Міжнародна торгова палата визначає «Зелену економіку», як сукупність економічного зростання, екологічної відповідальності та прогресу соціального розвитку [5].

Одне з найбільш повних визначень, на нашу думку, було дане д.е.н О.С. Чмирем

Він розглядає «зелену» економіку, як «систему відносин, що охоплюють виробництво, розподіл, обмін та споживання, які будуються на засадах екологоорієнтованої діяльності підтримують збереження та відновлення оточуючого природного середовища і забезпечують мінімальний негативний вплив на нього»[6]. Але в даному визначенні не розглядається важливий фактор соціальної рівності, який є одним з основоположних в концепції «зеленої» економіки.

Розглянувши роботи зарубіжних та вітчизняних вчених, а також міжнародні нормативно-правові документи пропонуємо таке визначення: «зелена» економіка – це система економічних відносин між державою, господарюючими суб'єктами та домогосподарствами, що виникають з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання благ та здійснюються у відповідності до мети досягнення цілей сталого розвитку.

Мета «зеленої» економіки - це гармонічне життя і розвиток людства в навколишньому середовищі, таким чином щоб забезпечувалась відновлювальність ресурсів, їх рівний розподіл між людьми, мінімізація забруднення середовища. Тобто метою «зеленої» економіки є досягнення цілей сталого розвитку.

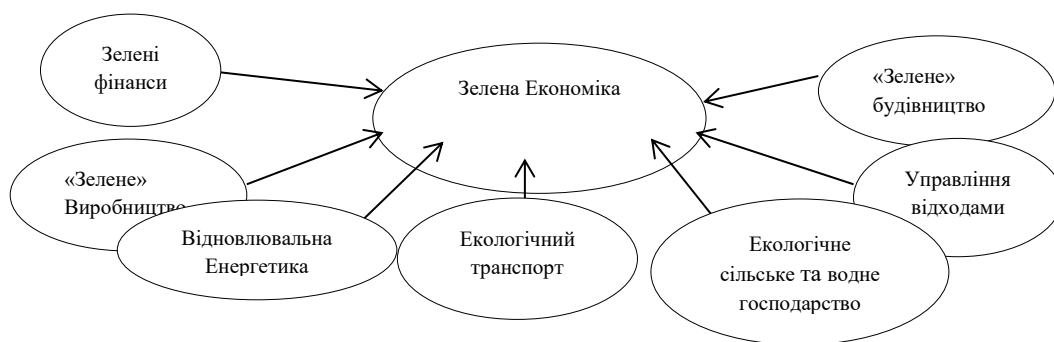

Рисунок 1 - Складові галузі «зеленої» економіки (авторська розробка)

Для переходу до «зеленої» економіки необхідна трансформація ключових галузей економіки країни, у вигляді їх структурної перебудови заснованій на «зелених» технологіях та впровадженні нових принципів і методів для досягнення цілей сталого розвитку. В сучасній моделі економіки пріоритетом є економічне зростання без належної уваги залишаються такі проблеми, як нерівномірний розподіл благ між економічними агентами та вплив на навколишнє середовище.

Основними галузями «зеленої» економіки, на нашу думку, є:

- 1.«Зелені» фінанси: включають «зелені» фінансові інструменти (облігації, кредит), «вуглецевий» податок, «зелений» тариф, інфраструктуру та фінансовий механізм;
- 2.Відновлювальна енергетика: основними джерелами отримання енергії є відновлювальні джерела (сонце, повітря, вода та ін.);
- 3.«Зелене» виробництво: можна описати, як таке, що засноване на циклічності тобто використані товари після переробки потрапляють на виробниче підприємство у якості сировини, у виробництві використовується відновлювальні джерела енергії та воно не призводить до забруднення навколишнього середовища;
- 4.Екологічний Транспорт: транспортні засоби не здійснюють шкідливих викидів у навколишнє середовище та використовують енергію з відновлювальних джерел;
- 5.«Зелене» будівництво: здійснюється з екологічних матеріалів, які не виснажують природні ресурси та використовуються енергозберігаючі технології;
- 6.Управління відходами: переробка використаних товарів на вторинну сировину для циклічного виробництва;
- 7 Екологічне сільське та водне господарство: використання новітніх технологій при вирощуванні сільськогосподарських культур та споживанні водних ресурсів таким

чином щоб забезпечити відновлювальність ґрунтів та водних запасів. Подолання голоду та доступ до чистої питної води одні з головних цілей сталого розвитку.

Розглянувши цілі сталого розвитку, слід зазначити що для переходу до «Зеленої» економіки потрібні зміни не лише у вказаних галузях економіки країни а й в соціальній та екологічній політиці.

В соціальній політиці:

- створення необхідної нормативно-правової бази, яка регулює відносини що виникають між економічними суб'єктами в процесі природокористування;
- формування соціальної свідомості в аспекті сталого розвитку;
- створення умов для максимально можливої рівності людей при забезпеченні їх потреб;

– зміна парадигми в політиці та адміністративно-господарській діяльності, основою якої є пріоритет людини, її гармонічного існування та розвитку в навколишньому середовищі, а також турбота про життя наступних поколінь людства.

– В екологічній політиці:

– встановлення норм природокористування, які регламентують режим використання ресурсів, який не загрожує існуванню екосистеми суші та моря.

– заходи з протидії забрудненню навколишнього середовища, у вигляді реагування з боку уповноважених органів влади;

– попередження забруднення та моніторинг існуючого стану екології;

– локалізація та мінімізація негативного впливу на навколишнє середовище;

– заходи щодо відновлення екосистеми окремих регіонів та планети в цілому.

Трансформаційні процеси в економіці здійснюються на різних адміністративних та територіальних рівнях, від глобальних до локальних.

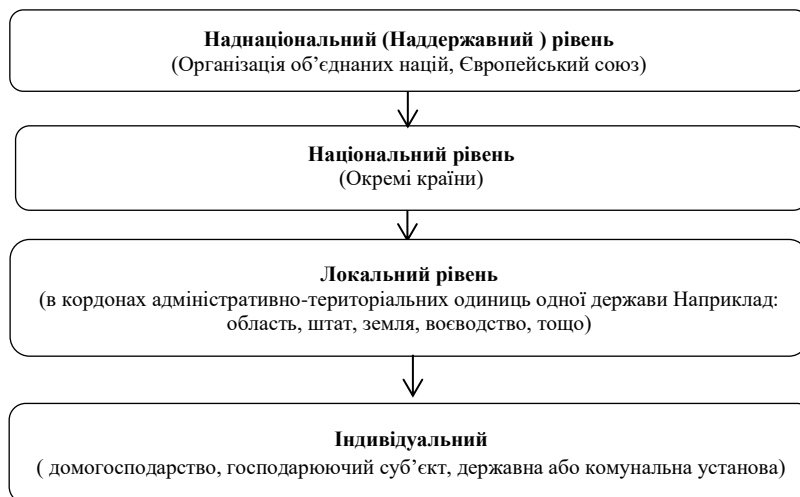

Рисунок 2 – Рівні запровадження «зеленої» економіки (авторська розробка)

На наднаціональному рівні перехід до «зеленої» економіки проявляється у створенні та функціонуванні глобальних фінансових та організаційних механізмів, міжнародних фінансових та гуманітарних інституцій та системи міжнародного права. Організація Об'єднаних Націй та її структурні підрозділи реалізують сотні проектів для досягнення цілей сталого розвитку та трансформації галузей економіки країн. Так Міжнародним банком реконструкції та розвитку, який входить в групу Світового Банку в період з 2015р. по 2019р.(включно) було надане фінансування урядам країн Європи, Азії, Південної Америки та Африки об'ємом понад 100 млрд. дол. США на реалізацію проектів в галузях виробництва, фінансів, освіти, охорони здоров'я та

державного сектору[7]. Також здійснюється імплементація міжнародних конвенцій у сфері сталого розвитку у законодавчу базу країн. У жовтні 1996р. Україна ратифікувала Рамкову конвенцію Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату та долучилась до країн, які здійснюють заходи щодо мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище.

Трансформація економіки на національному та локальному рівнях передбачає технічне переоснащення та зміну технологій в таких галузях, як виробництво, енергетика, транспорт та інших, що потребує значних фінансових ресурсів.

У зв'язку з проведенням з 2014р. в Україні реформи децентралізації локальний рівень впровадження «зеленої» економіки набуває вагомого значення при реалізації проектів в сфері сталого розвитку, адже на даному рівні буде реалізовуватись більшість завдань у соціальній і виробничій сферах економіки.

На індивідуальному рівні перехід до «зеленої» економіки проявляється у формуванні відповідальної свідомості та економічній поведінці господарюючих суб'єктів та домогосподарств (ощадливість, відповідальне природокористування тощо).

Потреба переходу до «зеленої» економіки в Україні обумовлена рядом факторів, таких як:

- необхідність викорінення «крайньої» бідності за даними світового банку 4,9% населення України станом на 2018р [8];

- досягнення енергетичної незалежності (можлива шляхом нарощення власної генерації енергії в т.ч. з відновлювальних джерел та запровадженні масштабних заходів з енергоефективності);

- формування галузі управління відходами (в Україні перероблюється близько 6% побутових відходів, а 94% захоронюють на звалищах, що загрожує екологічній безпеці країни.)[9];

- технічне переоснащення виробничої сфери.

У 2017р. була опублікована «Доктрина збалансованого розвитку 2030» розроблена вченими-економістами. В даній доктрині були визначені основні дестабілізуючі фактори для розвитку України. Одним з таких факторів визначено значний рівень енергоемності ВВП України, який у 2,3 рази вищий ніж у Польщі [10].

Трансформаційні процеси в енергетиці України можуть бути направлені на вирішення таких завдань, як впровадження заходів з енергоефективності для зменшення споживання енергії та збільшення генерація відновлювальної енергії в енергобалансі країни.

Для здійснення трансформації економіки необхідні значні обсяги інвестицій. Джерела фінансування трансформаційних заходів: державний бюджет, міжнародна фінансова допомога, приватні інвестиції.

Міжнародна фінансова корпорація (IFC) прогнозує обсяг інвестицій, які можуть бути залучені за допомогою «зелених» облігацій для фінансування зазначених заходів трансформації економіки на рівні 29 400 млрд. дол. США до 2030 року[11].

Протягом минулих 30-ти років основними трендами розвитку фінансового ринку були глобалізація та діджиталізація, які характеризуються вільним та ефективним рухом капіталу між країнами [12]. Водночас в останні роки на фінансовому ринку починають з'являтися «зелені» фінансові інструменти, що може свідчити про початок формування цільового сегменту «зелених» фінансів. Лідерами в даному сегменті є США, Китай та країни Європейського Союзу, в Україні здійснюються перші кроки у відповідному напрямі.

Для залучення інвестицій в проекти, що будуть реалізовані в рамках переходу до «зеленої» економіки Україні необхідно побудувати ефективний механізм фінансового забезпечення, який буде включати в себе такі елементи:

- ринкова інфраструктура (організаційні, технічні, регулятивні та інформаційні системи, що забезпечують функціонування механізму);

- фінансові інструменти («зелені» облігації, «зелені» кредити тощо);
 - нормативно-правова база для регламентації процесів;
 - регуляторна діяльність уповноважених державних органів та міжнародних організацій;
 - податкова та тарифна політика («зелений» тариф, «вуглецевий» податок);
 - фінансові, юридичні та організаційні процеси (договори купівлі-продажу фінансових інструментів, надання кредитів, визначення рейтингу, незалежна оцінка).
- Такі заходи дозволять змінити вектор руху фінансових ресурсів в напрямі фінансування «зелених» проектів.

ВИСНОВКИ

Протягом декількох попередніх десятиліть поступове зростання забруднення навколишнього середовища, рівня бідності, необхідності забезпечення енергією сформувавши потребу трансформації існуючої моделі економіки. Наприкінці 20-го сторіччя була сформована концепція сталого розвитку, яка включала відповідні цілі, досягнення яких дозволяло людству вирішити основні соціально-економічні проблеми.

«Зелена» економіка – це система економічних відносин між державою, господарюючими суб'єктами та домогосподарствами, що виникають з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання благ та здійснюються у відповідності до мети досягнення цілей сталого розвитку. Перехід до «зеленої» економіки дозволить подолати бідність, забезпечити людство відновлювальною енергією та поступово припинити забруднення навколишнього середовища. Для зміни існуючої моделі економіки потрібна трансформація у всіх її галузях (виробництво, фінанси, енергетика тощо) та на всіх рівнях (від наднаціонального до індивідуального). Процеси трансформації, які включають технічне переоснащення, зміну технологій потребують значних обсягів фінансування. Побудова ефективного механізму фінансового забезпечення дозволить залучати необхідні інвестиції для реалізації проектів у сфері трансформації галузей економіки. Слід зазначити що процес переходу до нової моделі економіки у світі уже триває і зусилля світового співтовариства направлені на досягнення цілей сталого розвитку проявляються у створенні необхідної нормативно-правової бази у вигляді конвенцій ООН та діяльності міжнародних фінансових організацій, які надають фінансування на реалізацію проектів в даній сфері.

Перехід до моделі «зеленої» економіки відкриває для України ряд перспектив таких як: здобуття енергетичної незалежності, подолання бідності та покращення екології.

SUMMARY

Over the past few decades the gradual increase in environmental pollution, poverty and the need for energy made it necessary to transform the existing model of the economy. At the end of the 20th century the concept of sustainable development was formed. It included some relevant goals, the achievement of which made it possible to solve major socio-economic problems.

The “green economy” is a system of economic relations between the state, economic entities and households arising from the production, distribution, exchange and consumption of goods and pursued in accordance with the objective of achieving the goals of sustainable development. The transition to the “green” economy will help to overcome poverty, provide humanity with renewable energy and gradually stop environmental pollution. The change of the existing model of economy requires a transformation in all its industries (manufacturing, finance, energy, etc.) and at all levels (from supranational to individual). Transformation processes, which include technical retrofitting, technology change, require significant funding. The establishment of an effective financial security mechanism will allow to attract the necessary investments for the implementation of projects in the field of transformation of economic sectors. It should be noted that the process of transition to a new model of economy in the world is already underway and the efforts of the world community aimed at achieving the goals of sustainable development are manifested in the creation of the necessary legal framework in the form of UN conventions and activities of international financial organizations providing financing for the implementation of projects in this field.

The transition to the green economy model opens a number of opportunities for Ukraine, such as gaining energy independence, overcoming poverty and improving the environment.

Keywords: *“green” economy, “green” results, transformation of economy, stable development.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Доповідь Організації об'єднаних націй: про продовольчу безпеку 2018р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.who.int/ru/news-room/detail/11-09-2018-global-hunger-continues-to-rise---new-un-report-says#>
2. Доповідь Організації об'єднаних націй: про важливість «зеленої» економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.unenvironment.org/explore-topics/green-economy/why-does-green-economy-matter>
3. Pearce David “Green Economics” Environmental Values 1 (1992) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.environmentandsociety.org/mml/green-economics>
4. Мельник Л.Г. «Зелена економіка» Досвід ЕС і практика України у світлі 3 та 4 промислових революцій підручник Суми ВТД «Університетська книга» 2018, - С - 33.
5. Ten condition for a transition toward a green economy. ICC Paper [Document No. 213– 18/7]. – Paris : ICC, 2011. – 7 р. 31.
6. Чмир О. С. "Зелена" економіка: сутність, цілі та базові принципи / О. С. Чмир, Н. П. Захаркевич // Економічний вісник Донбасу. - 2013. - № 3. - С. 54-62.
7. Фінансовий звіт світового банку 2019р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/about/annual-report/fiscal-year-data>.
8. Огляд діяльності Світового банку в Україні квітень 2019р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pubdocs.worldbank.org/en/604511556019013416/Ukraine-Snapshot-Apr2019-uk.pdf>
9. Звіт Антимонопольного комітету України за результатами дослідження ринків послуг у сфері поводження з побутовими відходами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amku/docsatalog/document?id=139186&schema=main>
10. УКРАЇНА 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Видання друге. — Львів: Кальварія, 2017. — 164 с [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/E-Book-Doctrine-2030.pdf>
11. Emerging Market Green Bonds Report 2018 IFC [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/9e8a7c68-5bec-40d1-8bb4-a0212fa4bfab/Amundi-IFC-Research-Paper-2018.pdf?MOD=AJPERES>
12. Школьник І.О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку: Монографія. – Суми: ВВП «Мрія-1» ЛТД, УАБС НБУ, 2008 – 348с.- С.- 270.